

TAMNA SOBA TIFLOLOŠKOG MUZEJA – POGLED U MRAK

dr. sc. MORANA VOUK □ Tiflološki muzej, Zagreb

Ulaskom u prostor Tiflološkog muzeja posjetitelj dolazi vidjeti i dodirnuti, osjetiti, suočiti se sa sljepoćom i razumjeti je. Jedna od cjelina stalnog postava, Tamna soba, od otvorenja novog postava do danas doživjela je više dopuna sadržaja. Svojom nazivom ona ponajprije budi asocijaciju vezanu za svijet fotografije. Latinska riječ *camera obscura* ili *tamna soba* pojam je iz vremena samih početaka fotografije, kada su uspomene postale vidljive i materijalizirane, a ljudi su ih nosili sa sobom cijeli život. Naziv sobe odabran je kako bi se učinilo "vidljivim" i osviještenim ono što se u mraku ne može vidjeti, a Muzej to novo iskustvo nudi kao "sliku" koju će posjetitelj ponijeti u sebi. Iako čovjek oduvijek govori, misli i sanja u slikama, današnje vrijeme s pravom možemo nazvati vizualnim dobom. Okružuje nas sve više blještavih reklama i velikih ekrana. Nastoje nas fascinirati bojama, efektima i sjajem. A mi pritom često zaboravljamo da svijet koji nas okružuje nije lijep samo zato što izgleda lijepo, već se ljepota nalazi i u onome što ne vidimo.

Većina ljudi nema predodžbu o tome kako je biti slijep. Život bez svjetlosti, bez boja i oblika nešto je izvan naše imaginacije jer naši su najjači dojmovi upravo vizualne naravi. Katkad možda i bahato mislimo kako je vid jamstvo za pristup svijetu u kojemu živimo. Upravo je Tamna soba zamišljena kao poziv posjetitelju na putovanje koje pobuđuje sve osjete.

Cilj i svrha Tamne sobe jest dočarati stanje "nevida", odnosno situaciju bez mogućnosti primanja vizualnih informacija. To je ujedno i multisenzorska soba. Naime, posjetitelj može dobiti približnu predodžbu o tome kako je biti slijep samo ako ga dovedemo u situaciju u kojoj se mora snaći bez vizualnih informacija. Istodobno može osvijestiti sva ostala osjetila (dodir, sluh, okus i njuh). Na taj se način željelo djelovati i u smjeru senzibilizacije videćih posjetitelja prema osobama s oštećenjem vida, a posredno i prema osobama s ostalim vrstama invalidnosti.

Koncept Tamne sobe zapravo je vrlo jednostavan: posjetitelj se kreće prostorijom s predmetima i senzacijama s kojima se i inače svakodnevno susreće. No kad se videća osoba nađe u mraku, ta svakodnevica postaje potpuno novo iskustvo. Soba je malena i u njoj se ne provodi mnogo vremena (iako će se možda tako neko-

sl.1. Tamna soba (ulaz), Tiflološki muzej

me učiniti), ali s obzirom na zadani prostor Tiflološkog muzeja, nije je bilo moguće proširiti. Usprkos tome, posjetitelj može osjetiti kako zvukovi ulice zvuče potpuno drugačije kada se ulica ne vidi. U mraku postajemo svjesniji poda po kojemu hodamo i osjećamo ga na posve drugačiji način. Mirisi su također potpuno novo iskustvo. Propuh koji možemo osjetiti u sobi nije onakav kakvog ga znamo. Kakav je miris lavande ili ružmarina? Možemo li prstima razlikovati rižu, pijesak ili brašno? Znamo li opipom razlikovati limun od naranče? To su samo neka od pitanja koja si u užurbanoj svakodnevici nikada ne stignemo postaviti. Zato što svijet oko sebe vidimo i mislimo da nam je to dovoljno.

Dimenzije Tamne sobe određene su samom veličinom raspoloživog prostora i u dogovoru s arhitektom. Odlučili smo se za veličinu od otprilike 2,5 x 2,5 m, odnosno za čovjekov središnji prostor¹. To je najprikladnija veličina

¹ Središnji prostor označava prostor od 50 cm do 5 m u svim smjerovima, određen s nekoliko koraka u bilo kojem smjeru, vrlo blizu bilo kojem polazištu ili referentnoj točki (Mršić, 1995.).

sobe s obzirom na to da osobe koje vide svakodnevno funkcioniraju isključivo i dominantno putem vizualnih informacija. Kako se u definiciji prostora (Welsh, Blasch, 1980.) implicitno operira trima fizičkim dimenzijama koje određuju prostor, a sadržane su u odnosu među objektima, s referentnom i terminalnom točkom, što naznačuje položaj osobe i njezin krajnji cilj u kretanju prostorom, a tome je dodana i pripadajuća vremenska dimenzija sadržana u relevantnim intervalima koji impliciraju određenu brzinu kretanja objekata te, primjereno tome, naznačuju prostor kao dinamički sustav. U skladu s tim, soba ima ulaz kao referentnu točku (kroz hodnik radi onemogućivanja vizualne percepcije unutarnjeg prostora sobe pri otvaranju vanjskih zavjesa) i izlaz kao terminalnu točku.

Glede oblika sobe, u peripatologiji² vrijedi pravilo, kako u teoriji tako i u praksi, da su orijentacija i kretanje olakšani ako je riječ o ravnim površinama, skretanjima pod pravim kutom i sl. Stoga je soba četvrtastog oblika i ravnih zidova koji se spajaju pod pravim kutovima. Svaki drugi oblik sobe posjetitelja bi nepotrebno zbunjivao "zagušujućim" informacijama i time otežao orijentaciju i kretanje. I situacije su koncipirane prema načelima orijentacije i mobiliteta, kako bi se posjetitelju omogućilo lakše kretanje.

Spacijalna percepcija važna je zato što se čovjekovo iskustvo organizira unutar prostornih i vremenskih dimenzija. Percepcija prostora razvija se na temelju taktilno-kinestetičke percepcije, motoričkih akcija i auditivnih osjeta u prostoru. Slušanje vlastitog tijela pri orijentaciji i pokreti unutar prostora uvjetuju percepciju prostora, pa je tako "prostor doživljaj koji se može predočiti i bez vida, a prostorni su pojmovi internalizirani na temelju akcija" (Simpkins, 1979., prema Barraga, 1986.). Spacijalna percepcija nije "povlastica" normalnog vida. Za oblikovanje mentalne mape kretanja kroz prostor i za reprodukciju prostornih oblika potrebno je razumijevanje taktilno-kinestetičko-auditivnog prostora kod slijepih.

Prije ulaska u Tamnu sobu posjetitelj se upoznaje s namjerom, svrhom, veličinom i sadržajem sobe. Upute su jasne i precizne. Posjetitelj ima mogućnost biranja želi se sa sadržajem upoznati auditivno, vizualno i/ili taktilno. Dva uvodna panoa nalaze se na zidu u "hodniku" ispred ulaza u Tamnu sobu, na mjestu gdje je osvjetljenje dovoljno jako da se može čitati. Panoi su postavljeni u visini očista prosječno visoke osobe. Na prvom panou nalazi se tekst o sadržaju i rasporedu sobe, zadacima te kretanju unutar nje, dok je na drugom panou prikazan taktilni tlocrt sobe³ koji se može čitati i taktilno i vizualno. Time se videćem posjetitelju dočarava način na koji slijepa osoba "uče" nepoznati prostor. Naravno, videći posjetitelj tlocrt čita vizualno, ali je u mogućnosti iskušati i osvijestiti mogućnosti i ograničenja vlastite taktilnosti. Onima koji se zbog bilo kojeg razloga ne žele samostalno kretati po sobi omogućeno je vodstvo stručne osobe.

Od ulaza u sobu pa sve do izlaska iz nje po podu su aplicirane podne taktilne trake, koje ne samo da usmjeravaju posjetitelje na ispravni put kretanja kroz sobu i na mjesta određenih zadataka, nego zahtijevaju i koncentraciju pri percepciji taktilnih informacija. Nakon ulaska kroz zavjesu posjetitelj se nađe u potpuno zamračenom hodniku i treba pronaći sljedeću zavjesu kako bi ušao u Tamnu sobu. Prema uputama koje je dobio prije ulaska ili prema uputama kustosa koji, ako posjetitelj to želi, ima ulogu vodiča kroz sobu, posjetitelj mora pronaći mjesta na kojima može pobuditi određene osjete - sluh, opip, njih...

Važan korak u osmišljavanju sobe bila je i sigurnost posjetitelja. Naime, "mrak" koji osoba zatječe i organizacija tog prostora ni na koji način nisu smjeli prouzročiti ili omogućiti ozljeđivanje, nekontroliran osjećaj klaustrofobije ili panike. Stoga je bio nužan i neizbježan video nadzor, odnosno ugrađena je kamera za noćno snimanje. Ujedno smo iskoristili mogućnost da posjetitelju ponudimo snimku njegova boravka u Tamnoj sobi na CD-u koji može ponijeti sa sobom kao suvenir.

Na izlasku posjetitelj može sjesti za računalo i uz pomoć kompjutorske animacije pronaći i saznati sve što ga zanima o osjetilu vida, od anatomije i fiziologije sustava za vid do vrsta oštećenja vida, uzroka oštećenja vida, stupnjeva oštećenja vida, sljepoće za boje i optičkih varki. Zbog nemalog broja posjetitelja koji ne vladaju hrvatskim jezikom animaciju smo preveli na engleski jezik kako bi svi naši posjetitelji mogli dobiti cjelovitu informaciju.

Positivne reakcije posjetitelja našega stalnog postava upozorile su nas na potrebu proširenja tema, pa je u planu izrada tekstova i animacija o rehabilitaciji osoba s oštećenjima vida, pristupu slijepoj osobi, o važnosti intaktnih modusa percepcije, različitim načinima kretanja slijepa osobe, psima vodičima i sl.

S obzirom na to da je postav otvoren još 2008. g., prije dvije godine počeli smo planirati dopune sadržaja Tamne sobe, uz istodobno zadržavanje njezine osnovne zadaće. U tom je smislu napravljena dopuna audiostimulacija zvukovima koji su svima dobro poznati i svakodnevni, ali zvuče neuobičajeno kada se nalazimo u mraku, te na taj način osvježuju značenje auditivne percepcije. Napravljen je i mirisni zid na kojemu su različiti geometrijski oblici koje je potrebno protrljati prstima i prepoznati mirise, koji su također svima dobro poznati. Slijede tri taktilna zida na koja su aplicirani različiti materijali i oblici koje treba prepoznati opipom. U sobi je, kao još jedan od zadataka, i mjesto na kojemu su sadržaji modularni s obzirom na vrstu posjetitelja, sezonu ili godišnje doba, a mogu potaknuti ne samo osjetilo dodira već i osjetilo mirisa. Kako se sadržaj sobe proširio, soba je dobila i nove upute te novi, dopunjeni taktilni plan.

Reakcije i povratne informacije posjetitelja, kako onih najmlađih, tako i odraslih, više su nego pozitivne. Nerijetko se događa da posjetitelji posjete sobu i po dva i

² Peripatologija ili orijentacija i mobilitet skup su vještina koje omogućuju osobi oštećena vida samostalno, sigurno i učinkovito kretanje.

³ Taktilni tlocrt, odnosno taktilna karta sastavni je dio svake peripatološke prakse. Bilo da prikazuje cjelinu, bilo segmente nekog područja, putnog pravca ili trase, upotrebljava se kao pomoćno sredstvo u orijentaciji i mobiliteti slijepih.

više puta, ako u prvom posjetu nisu uspjeli sve pronaći u mraku. A trajni su dokaz tome zapisi iz knjige dojmova.

Još je 1924. g. Vigotski rekao da sljepoća kao psihološka realnost uopće nije nesreća, ali to će postati socijalna realnost. Oštećenje vida koje objektivno postoji ne treba negirati, ali ono ne umanjuje vrijednost ljudskog bića. Bilo bi previše pojednostavnjeno reći da je Tamna soba samo simulacija sljepoće. Ona je metafora i govori protiv marginalizacije i diskriminacije kojima su često izložene osobe oštećena vida. U Tamnoj sobi, kao i u cijelome Tiflološkome muzeju, omogućeno je ostvarivanje dijaloga sa sobom, s drugima koji dijele isto iskustvo i s osobama oštećena vida. Cilj nam nije bio samo simulirati sljepoću posjetitelju koji vidi, već prikazati mogućnosti i ograničenja vida te posjetitelja uvesti u priču koju pričamo u ostatku postava.

Izrazita inkluzijska nit Tiflološkog muzeja posebno je naglašena u Tamnoj sobi, koja ima svoju neposrednu namjenu - dočarati situaciju bez vizualnih informacija situacijskim učenjem na vlastitom iskustvu, kao i posredan cilj - senzibilizaciju videćih osoba. Ono što osobe oštećena vida isključuje iz društva jesu nedovoljno znanje okoline i predrasude koje u tom društvu prevladavaju. Stajališta nisu urođena nego stečena, među ostalim, i kao plod predrasuda i neznanja. Promjena stajališta složen je i dugotrajan proces koji se velikim dijelom zasniva i na vlastitom iskustvu. A ono je nešto što će posjetitelj nositi sa sobom cijeli svoj život.

LITERATURA

1. Welsh, Richard, Blasch, Bruce. *Foundations of Orientation and Mobility* // American Foundation for the Blind New York, 1980.
2. Sverlov, V. S. *Prostorno orjentisanje slepih*. // Zavod za slepu decu i omladinu u Zemunu, Zemun, 1973.
3. Mršić, Vjekoslav. *Orijentacija i mobilitet u Hrvatskoj, Hrvatska udruga za školovanje pasa vodiča i mobilitet*, Zagreb, 1995.
4. Vouk, Morana. *Tamna soba u sklopu Stalnog postava Tiflološkog muzeja*, interni materijal, Zagreb, Tiflološki muzej, Zagreb, 2005.
5. Stančić, Vladimir. *Oštećenja vida - biopsosocijalni aspekti*. // Školska knjiga, Zagreb, 1991.
6. Vouk, Morana. *Tamna soba*. // Katalog stalnog postava Tiflološkog muzeja Zagreb, 2008.
7. Smithsonian Guidelines For Accessible Exhibition Design, <http://www.si.edu/opa/accessibility/> (9. listopada 2005.).

Primljeno: 19. listopada 2012.

THE DARK ROOM OF THE TYPHLOLOGY MUSEUM – GAZE INTO THE DARK

Entering the space of the Typhology Museum the visitor comes to see and touch, to feel, to face up to blindness and to understand it. One of the units of the permanent display is the Dark Room, the name of which will at first be associated with photography. The name of the room was chosen to make visible and conscious what cannot be seen in the dark, and the museum offers this new experience as an image that the visitor will take into him or herself. Most people do not have any idea of what it is to be blind. Life without light, without colour and form is something outside our imagination for our strongest impressions are visual in nature. The Dark Room is devised as an invitation to the visitor to a journey that will engage all the senses.

The objective and purpose of the Dark Room is to conjure up the state of non-seeing, a situation, that is, in which it is impossible to receive visual information. It is also a multi-sensory room. The visitor can achieve an approximate impression about what it is like to be blind only if we put him or her into a situation in which they have to cope without visual information. At the same time, all the other senses can be awakened – touch, hearing, taste and smell.

The concept of the Dark Room is actually very simple: visitors move around the room with objects and sensations that they encounter anyway every day. All of this should act in such a way as to sensitise sighted visitors about persons with impaired vision, and indirectly about persons with other kinds of disability as well.